

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี หลักการพื้นฐานในคดีสิ่งแวดล้อม เหตุผลและความจำเป็น ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม

คดีสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นอาจมีผลกระทบ ต่อผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก และความเสียหายจะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยเฉพาะ หากแต่ขยายวงออกไปเป็นบริเวณค่อนข้างกว้าง ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมีความเกี่ยวข้องกับประโยชน์ของมหาชนโดยตรง รวมทั้งการดำเนินกิจการสาธารณะในทางกฎหมายปกครองด้วย เช่น กรณีการเกิดอุทกภัย ซึ่งสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งนั้นเกิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเมื่อปรากฏว่ามีไม้ซุงจำนวนมากทำลายทรัพย์สินและชีวิตราษฎรมากมาย จึงได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าโดยมีความเชื่อว่าการที่ผู้รับสัมปทานได้ทำผิดสัญญาสัมปทานโดยลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งสัญญาสัมปทานป่าไม้นั้นมีลักษณะเป็นสัญญาทางปกครอง และต้องนำหลักกฎหมายมหาชนมาพิจารณาในคดีสิ่งแวดล้อมดังกล่าว เป็นต้น และเมื่อประเทศไทยได้มีการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกที่มีบทบัญญัติว่าด้วยการควบคุมมลพิษในเรื่องต่างๆ โดยตรงและได้นำหลักการและทฤษฎีในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศที่พัฒนาแล้วมาใช้ในประเทศไทย ดังนั้น ในบทนี้ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวคิด ทฤษฎี หลักการพื้นฐานในคดีสิ่งแวดล้อมตามลำดับ ดังนี้

2.1 ทฤษฎีสหสิทธิในสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากในปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พัฒนาไปมาก ความเจริญก้าวหน้าดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหามลพิษ จนสภาวะแวดล้อมของโลกได้ถูกทำลายลงไปจนถึงขั้นวิกฤติที่ทำให้เกิดความรู้สึกล้วลว่าสิ่งแวดล้อมอาจจะถูกทำลายไปหมดสิ้นจนมนุษย์ไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ และในบางกรณีความชัดเจนของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจะไม่ปรากฏผลให้เห็นเด่นชัด ซึ่งในบางประเทศได้ยอมรับและรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมและนำสิทธิดังกล่าวมาใช้ใน การพิจารณาคดี

ดังนั้น จึงมีข้อพิจารณาเบื้องต้นของทฤษฎีนี้ที่ควรจะต้องทราบถึงความหมายของคำว่า “สิทธิ”¹ (Right) ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจหรือโอกาสที่มีการคุ้มครองจนบางครั้งเราเรียกว่าเป็น “ประโยชน์” ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ผู้ทรงสิทธิจึงเป็นผู้ที่มีอำนาจ หรือเป็นเจ้าของ โอกาส เมื่อเวลาผ่านไป คำว่า “สิทธิ” ซึ่งเคยถูกจำกัดอยู่ในเรื่องของโอกาส หรือความเป็นเจ้าของได้ถูกนำมาขยายความกว้างออกจนครอบคลุมไปถึงสิทธิที่จะดำรงอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขภายใต้สภาวะแวดล้อมที่มีคุณภาพ และได้รับการเอาใจใส่ดูแลรับรองโดยผู้มีอำนาจปกครองของรัฐ ซึ่งนานาประเทศรู้จักในความหมายของ คำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) เป็นการรับรู้ถึงสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่ง (Fundamental Rights) ที่มนุษยชาติจะพึงมีพึงได้เพื่อเป็นเครื่องมือเสริมแต่งให้การดำรงชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีเกียรติภูมิและสงบสุข

จึงกล่าวได้ว่า “สิทธิมนุษยชน” เป็นอำนาจหรือประโยชน์อันชอบธรรมที่มีขึ้นพร้อมๆ กับสภาพบุคคล และมีลักษณะเป็นสากลที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ จนกระทั่งต่อมาที่ประชุมนานาชาติได้ยอมรับถึงสิทธิดังกล่าวนี้ โดยนำไปประนุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right) ซึ่งประเทศไทยได้ลงนามเห็นด้วยกับปฏิญญาดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิของมนุษยชนที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างผาสุกภายใต้สังคมที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขนั้น ได้ถูกระบุไว้ใน มาตรา 25(1) ด้วยข้อความว่า “ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของตน...” (Everyone has Right to a Standard of Living Adequate for the Health and Well-being of Himself ...) แต่เนื่องจากยังไม่มีข้อยุติว่า “สิทธิมนุษยชน” เป็นสิทธิตามกฎหมายหรือไม่ และจะนำมาปรับเข้ากับกฎหมายของบ้านเมืองได้อย่างไรหรือจากสภาพการณ์ ที่แต่ละชาติต่างก็มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ประกอบกับสภาพของปฏิญญาสากลนั้นไม่ใช่สนธิสัญญา และจุดมุ่งหมายของสมัชชาสหประชาชาติก็เพียงต้องการให้ปฏิญญานี้เป็นเอกสารชี้แนะ แก่รัฐสมาชิกจัดให้มีการรับรองคุ้มครองหรือปกป้องแก่ชาวโลกในเรื่องสิทธิและเสรีภาพต่างๆ ที่ควรจะมีพึงได้โดยตรง หากแต่เป็นเรื่องจำต้องอาศัยความร่วมมือของบรรดาประเทศทั้งหลายที่จะต้องนำเอาสิทธิตามหลักการดังกล่าวบัญญัติเป็นกฎหมายภายในขึ้นรองรับเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ อีกทางหนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของปฏิญญา ซึ่งถ้าหากประเทศใดนำสิทธิดังกล่าวนี้ ไปบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สิทธิเช่นนี้ก็จะต้องถูก ยกฐานะขึ้นสู่ความเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights)

¹ วันชัย วัฒนศัพท์. (2544). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เหมาะสม (ARDP)*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท. หน้า 124..

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

จากกรณีดังกล่าวสิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงมีหลักเกณฑ์สำคัญว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะสงวนรักษาและควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขสบายของตนเองได้เมื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมถูกทำลายเนื่องจากมลพิษก็สามารถบังคับตามวัตถุประสงค์แห่งสิทธินี้ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า ได้เกิดความเสียหายหรือยกยันตรายขึ้นกับชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพอนามัยของผู้คนนั้นมากน้อยเพียงใดหรือไม่³ ซึ่งหลักเกณฑ์นี้ได้รับการรับรองและยืนยันโดยปรากฏในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศบางประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น นับแต่เกิดวิกฤติการณ์ของสิ่งแวดล้อมในประเทศทำให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นหันมาเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่า การอาศัยอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่สะอาดถือว่ามีความจำเป็น และทุกคนมีสิทธิที่จะปกป้องดูแลคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเมื่อใดก็ตามที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายโดยมลพิษ การเรียกร้องตามสิทธิในสิ่งแวดล้อมเพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพจึงเกิดขึ้น และสิทธิในสิ่งแวดล้อมในประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนามาจากสิทธิที่จะได้รับแสงตะวัน (Right to Sunshine) เป็นคดีพิพาทที่ได้มีการฟ้องร้องระหว่าง มิตามูระและซูซูกิ (Mitamura V. Suzuki)⁴ ขึ้นสู่ศาลฎีกาของประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1972 โดยโจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการที่จำเลยต่อเติมบ้านที่อยู่อาศัยทำให้มีความสูงเกินระดับที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นผลให้ตัวอาคารบดบังแสงสว่างจากดวงอาทิตย์และปิดกั้นทางลม ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการระบายถ่ายเทอากาศภายในบ้านของโจทก์ และเกิดผลร้ายต่อสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครอบครัว โจทก์จึงขายบ้านในราคาต่ำกว่าปกติและย้ายไปอยู่ที่อื่น โดยเรียกค่าเสียหายเป็นเงิน 1,000,000 เยน สำหรับค่าเสียหายที่ต้องขายบ้านและสมาชิกในครอบครัวต้องทนทุกข์ทรมาน ศาลจังหวัดโตเกียวยกฟ้องโจทก์ แต่ศาลอุทธรณ์โตเกียวพิพากษากลับ จำเลยฎีกาโดยอ้างสิทธิที่จะใช้ที่ดินของตนโดยไม่ต้องคำนึงถึงผลที่จะติดตามมา ศาลฎีกาพิพากษาขึ้นตามศาลอุทธรณ์ โดยเทียบเคียงหลักกฎหมายเรื่องการก่อ ความเดือดร้อนรำคาญอันเนื่องมาจากควัน เสียง หรือกลิ่น แม้แนวคำวินิจฉัยของศาลในขณะนั้นจะไม่ยอมรับรู้ถึงสิทธิและความเดือดร้อนเสียหายของโจทก์ และมีได้กล่าวถึงสิทธิในแสงอาทิตย์ อากาศ ตามคำกล่าวอ้างของโจทก์ว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายเพราะในขณะนั้นยังไม่มีแนวคำพิพากษาของศาล อีกทั้งศาลเห็นว่าอากาศและแสงสว่างมิใช่ปัจจัยสำคัญที่จะอำนวยความสะดวกสบายแก่ชีวิต (ไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้) โดยศาลได้อาศัยหลักทฤษฎีกฎหมายการใช้สิทธิโดยมิชอบ(เป็นคำพิพากษา ที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง ซึ่งผลของคำพิพากษาดังกล่าว ได้กลายเป็นแรงจูงใจให้ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติของญี่ปุ่นให้ความสนใจที่จะจัดให้มี

³ คณัยศ ศรีลัมพ์. (2525). *คำทบทวนในกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 135.

⁴ Julian Gresser, Koichiro Fujikura and Aki Morishima. (1981). *Environmental Law in Japan*. London: The MIT Press. pp. 135-141.

สิทธิขั้นใหม่ตามกฎหมาย คือ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” โดยครอบคลุมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในอากาศ น้ำ ที่ดิน และทรัพยากรอื่นๆ รวมตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วย และในปัจจุบันนี้รัฐธรรมนูญ ได้บัญญัติถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 13 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า “ประชาชนทั้งหลายต้องเคารพในสิทธิส่วนบุคคลซึ่งกันและกัน สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขด้วยการประกอบกิจการใดๆ ของประชาชนต้องอยู่ในขอบเขตเท่าที่ไม่เป็นการรบกวนหรือขัดแย้งกับสวัสดิการสูงสุดของสาธารณชน การบัญญัติกฎหมายรวมถึงการดำเนินงานทั้งหลายของรัฐต้องคำนึงถึงความมีอยู่ ความเป็นอยู่ของสิทธิข้างต้นนี้เป็นเกณฑ์แห่งการพิจารณาเช่นเดียวกัน” และมาตรา 25 มีสาระสำคัญว่า “ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิที่จะดำรงไว้ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสุขภาพ ความเป็นอยู่ในชีวิต และการมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมร่วมกัน

ในทุกวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่ของประชาชน รัฐจักต้องดำเนินการด้วยความพยายามในอันที่จะส่งเสริมและขยายออกไปอย่างทั่วถึงซึ่งสวัสดิการสังคม และความมั่นคงปลอดภัย รวมตลอดถึงการสาธารณสุขแห่งสังคม”

จากบทบัญญัติดังกล่าวของรัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่น แม้จะไม่มีข้อความใดที่แสดงให้เห็นชัดถึงคำว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ในความหมายของทั้ง 2 มาตรานี้ ย่อมยืนยันได้ว่าประชาชนญี่ปุ่นมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้หลักประกัน แก่ประชาชนและคุ้มครองสิทธิดังกล่าวนี้ ซึ่งถ้าจะพิจารณาในด้านของสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรงย่อมจะกล่าวได้เช่นกันว่า สิทธิพื้นฐานที่ชาวญี่ปุ่นได้รับการคุ้มครองจากรัฐนั้น ย่อมหมายถึงความรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม

ในกฎหมายพื้นฐานว่าด้วยการป้องกันการรบกวนต่อสาธารณะ (The Fundamental Law to Prevent Public Nuisance, 1967 amended in 1970, 1971, 1973, 1974 and 1983) ได้บัญญัติขึ้นจากพื้นฐานของคนญี่ปุ่นว่า สิ่งแวดล้อมที่ตีปราศจากมลพิษเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษยชาติทุกคน ย่อมจะมีสิทธิอนุรักษ์และควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้นได้ ถ้าหากมีการรบกวนมาตรฐานของสิ่งแวดล้อม มาตรการต่างๆ จะต้องมิขึ้นเพื่อป้องกัน แก่ใจและเยียวยาโดยรัฐ ซึ่งมาตรา 1 ของกฎหมายฉบับนี้ บัญญัติว่า “... ในการป้องกันการรบกวนต่อสาธารณะเพื่อเป็นการคุ้มครองต่อประโยชน์และความเป็นอยู่ ที่ดีงามของคนในชาติ การกำหนดแผนและนโยบายต่อการรบกวนสาธารณะและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่รวมถึงการป้องกันสุขภาพอนามัยของคนในชาติ

⁵ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2531). การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม. หน้า 92.

โดยการกำหนดให้ความชัดเจนในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการรบกวนต่อสาธารณะ ตลอดจนถึงนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้วย”

นอกจากนี้ กลุ่มผู้ศึกษา The Osaka Bar Association, 1971 ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดตั้งสิทธิในสิ่งแวดล้อม⁶ สรุปว่า สิ่งแวดล้อมเป็นของทุกคนร่วมกัน ดังนั้น การกีดกันมิให้ผู้ใช้สิ่งแวดล้อมโดยปราศจากความยินยอมของเจ้าของร่วมเป็นการผิดกฎหมาย เมื่อการกระทำกิจกรรมใดที่ผิดกฎหมายก่อให้เกิดมลพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อม ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นควรมีสิทธิที่จะขัดขวางในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนหรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้หรือดูแลสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่กำเนิด โดยสิทธินี้เป็นสิทธิพื้นฐานที่มาจากรัฐธรรมนูญ มาตรา 13 และมาตรา 25 แต่ The Osaka Bar Association, 1971 มิได้ระบุว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิตามกฎหมาย จึงดูเหมือนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยถือว่าเป็นพันธะตามกฎหมายที่จะป้องกันสิ่งแวดล้อมและผลที่ตามมา ซึ่งก็คือ ประชาชนสามารถฟ้องหน่วยงานของรัฐในการละเลยต่อหน้าที่ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้กรณีศึกษาของ The Osaka Bar Association, 1971 แล้ว Professor N. Harada ยังได้กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ควรเป็นสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเฉพาะการฟ้องคดี ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้เท่ากับยอมรับว่าสิทธิดังกล่าวนี้ยอมรับรู้โดยศาล แต่สิทธินี้ควรจะยอมรับในระดับการบัญญัติกฎหมายหรือโดยฝ่ายบริหารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรม เนื่องจากการดำเนินการทั้งสองกรณีมีความสำคัญด้วยกันทั้งคู่ไม่มีใครสามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดมีความสำคัญมากกว่ากัน

ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกาแนวความคิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมปรากฏอยู่ใน Public Trust Doctrines โดยแนวความคิดนี้ถือว่า ประชาชนทุกคนมีสิทธิโดยชอบที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพโดยเท่าเทียมกัน โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้นให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนของประเทศทุกยุคทุกสมัยเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินี้ตลอดไป⁷ ซึ่งหลักการนี้มีส่วนช่วยผลักดันให้มีกฎหมายสิ่งแวดล้อม The National Environment Policy Act (NEP), 1970 ของประเทศสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา ที่มีสาระสำคัญให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยรัฐต้องมีนโยบายในการป้องกัน การบำรุงรักษา และการขจัดพิษภัยที่จะทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งรัฐธรรมนูญของบางมลรัฐ เช่น มลรัฐเพนซิลวาเนีย มลรัฐ

⁶ กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. (2549). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ฉบับไทย-อังกฤษ*. นนทบุรี: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด. หน้า 19.

⁷ อุดมศักดิ์ สีนธิพงษ์. (2547). *กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 27.

แคลิฟอร์เนีย และมลรัฐวิสคอนซิน ได้แถลงไว้เป็นการยืนยันว่ารัฐเป็นผู้ดูแลทรัพยากรธรรมชาติของส่วนรวม และให้การรับรองสิทธิของประชาชนในการที่จะได้รับอากาศบริสุทธิ์ น้ำสะอาด ตลอดจนปกป้องรักษาสภาพธรรมชาติและคุณค่าความงามของทิวทัศน์และประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อม⁸

ส่วนในกลุ่มประเทศแอฟริกาซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา สิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ถูกระบุไว้ในกฎบัตรแอฟริกา ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของปวงชน ค.ศ. 1984 (Africa Charter on human and People's rights) โดยข้อ 24 ได้ระบุถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน ว่า ปวงชนย่อมมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีอันเอื้อต่อการพัฒนาของตน (“All people shall have the right to general satisfactory environment favourable to their development”)⁹

สำหรับในกรณีประเทศไทย หลังจากที่ได้มีการตื่นตัวเพื่อเรียกร้องในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมของนานาชาติ ประกอบกับในขณะนั้นประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเรื่องมลพิษในสิ่งแวดล้อม ที่สร้างความเดือดร้อนเสียหายไปทั่ว เช่น จากกรณีแม่น้ำแม่กลองเกิดสภาพเน่าอย่างรุนแรง ทำให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล

รัฐบาลจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา และได้นำปัญหาในเรื่องของการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ โดยถือว่าเป็นพันธกรณีตามรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลต้องเอาใจใส่ดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์สุขของสาธารณชนเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2517 และฉบับ พ.ศ. 2521 ในหมวดว่าด้วยนโยบายแห่งรัฐตามลำดับ จนกระทั่งในปัจจุบันรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550¹⁰ ก็ได้นำแนวความคิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติถึงภาระหน้าที่ของรัฐเอาไว้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยตรง คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ออกมาบังคับใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเอาไว้และคุ้มครองประชาชน และเพื่อให้มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม ประชาชนจึงไม่มีสิทธิที่จะมากล่าวหรือเรียกร้องสิทธิในกรณีสิ่งแวดล้อม ถูกทำลาย เว้นเสียแต่ว่าสิ่งที่ถูกทำลายนั้นเป็นทรัพย์สินของตนเองและการรับรองสิทธิของประชาชน ในสิ่งแวดล้อม นั้นยังไม่ได้ได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรมทัดเทียมกับประเทศญี่ปุ่นและประเทศสหรัฐอเมริกา แม้ว่าจะเคยมีการฟ้องคดีเพื่อเรียกร้องสิทธิที่ได้รับแสงสว่างจากธรรมชาติ จากการทำลายสร้างรั้วเป็นกำแพงที่มีความสูง 2.70 เมตร เป็นความสูงที่เกินสมควร เป็นผลให้กำแพง บดบังแสงสว่าง

⁸ William H. Rodgers, Jr. (1977). *Environmental Law*. Minn: West. pp.173-182.

⁹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. อ้างแล้ว. หน้า 16.

¹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 85.

และทางลมที่จะผ่านเข้าสู่บ้านโจทก์ โดยศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1050/2528 วินิจฉัยว่า การกระทำของจำเลยดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ข้างเคียง หรืออย่างน้อยก็ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญเกินกว่าที่ควรคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นตามปกติ โจทก์จึงมีสิทธิที่จะปฏิบัติการเพื่อยังให้ความเสียหายหรือความเดือดร้อนรำคาญนั้นหมดสิ้นไปได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 โดยให้รื้อรั้วที่เป็นกำแพงได้ แม้ว่ารั้วที่จำเลยสร้างนั้นจะได้รับการอนุญาตจากทางราชการแล้วก็ตาม

จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อพิพาทปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายแล้วไปกระทบสิทธิบุคคลอื่น ซึ่งสิทธิในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สิน แต่น่าจะรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย โดยสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินนั้นมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง ผู้ซึ่งถูกโต้แย้งสิทธิจึงสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ แต่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากสิทธิในสิ่งแวดล้อมกลับไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายได้ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายบัญญัติรองรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเอาไว้ เพราะฉะนั้น ข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอดีตและในอนาคตอันใกล้ จึงไม่รวมสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย

2.2 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยเพิ่มขึ้นหลายเรื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ที่ผ่านมามีบางเรื่องเป็นสิ่งที่ใหม่และบางเรื่องเป็นสิ่งที่มีการบัญญัติรับรองไว้โดยปริยายจึงเป็นหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ต้องช่วยกันผลักดันให้สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ปรากฏเป็นจริงในทางปฏิบัติและได้รับการยอมรับ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจรัฐขององค์กรต่างๆ และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยไว้ว่า การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ¹¹ และสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง¹² และบุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนเท่าที่ไม่ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 26.

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 27.

หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาล เพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใด มีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐในการใช้สิทธิ¹³ ดังนั้น องค์กรตุลาการจึงต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังนี้

- 1) เป็นองค์กรที่ตรวจสอบความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรนิติบัญญัติและองค์กรบริหารว่า องค์กรดังกล่าวได้ดำเนินการอันเป็นการขัดกับสิทธิและเสรีภาพหรือไม่
- 2) เป็นองค์กรที่ไม่อาจละเมิดสิทธิและเสรีภาพได้ และในกรณีที่ศาลใช้อำนาจมหาชนในการวินิจฉัยข้อพิพาทต่างๆ ศาลจะต้องวินิจฉัยให้สอดคล้องกับสิทธิและเสรีภาพนั้น มิให้นำมาใช้เฉพาะกรณีที่ตรวจสอบการกระทำของรัฐเท่านั้น

ศาลปกครองในฐานะองค์กรตุลาการของรัฐซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองที่เป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนอันเนื่องมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หรือเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำที่หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ศาลปกครองจึงเป็นองค์กรของรัฐองค์กรหนึ่งที่ต้องผูกพันการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีปกครองเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในปัจจุบัน พระราชบัญญัติที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทยเป็นพระราชบัญญัติที่มีการประกาศใช้บังคับมาก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นส่วนใหญ่ และหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติเหล่านั้นดำเนินการออกกฎระเบียบ และข้อบังคับ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติราชการในเรื่องต่างๆ ดังนั้น ศาลปกครองจึงมีหน้าที่จะต้องวินิจฉัยว่า การใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ สอดคล้องกับหลักกฎหมายทั่วไป ตามรัฐธรรมนูญ หลักการและเหตุผลที่แทรกอยู่ในพระราชบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรเหล่านั้นหรือไม่ เพื่อที่คำพิพากษาและคำสั่งของศาลปกครองจะเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติราชการที่ชอบด้วยกฎหมายและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ¹⁴

¹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. มาตรา 28.

¹⁴ กานุพันธ์ ชัยรัต. (2552). *คดีปกครองประเภทการผังเมือง อาคาร และเหตุเดือดร้อนรำคาญ*. ในเอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรพนักงานคดีปกครองระดับกลาง รุ่นที่ 12. กรุงเทพมหานคร: ศาลปกครอง. หน้า 22, 28-29.

2.3 เหตุผลและความจำเป็นในการระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมทางแพ่ง

เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง ก็ควรจะได้รับ การชดเชยหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่สำหรับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมแล้ว ไม่เพียงแต่เอกชนเท่านั้นที่ต้องการได้รับการเยียวยาอย่างรวดเร็ว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายก็ต้องการ การเยียวยาอย่างรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่ว่าบุคคลควรใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างมีเหตุผล และมีการบำรุงรักษาอย่างดีที่สุดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อประโยชน์ของ คนรุ่นหลังต่อไปด้วย ซึ่งวัตถุประสงค์ในการระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมทางแพ่งจะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ใหญ่ๆ 2 ประการ คือ

2.3.1 เพื่อให้มีการชดเชยค่าเสียหาย

วัตถุประสงค์ข้อนี้มุ่งที่จะให้ผู้ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำของ ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้รับการชดเชยค่าเสียหายอันเป็นการเยียวยาความเสียหายที่ ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องรับผิดชอบ ข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากผล ของการประกอบกิจการอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนหรือผู้ที่อยู่อาศัย ใกล้เคียงได้รับมลพิษเข้าสู่ร่างกาย หรือส่งผลให้ทรัพย์สินถูกทำลายหรือเสียหาย จึงมีการเรียกร้อง ให้ชดเชยค่าเสียหาย เมื่อฝ่าย ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ยอมรับว่าการกระทำหรือการประกอบการ ของตนเป็นต้นเหตุแห่ง ความเสียหาย ก็จะเป็นข้อโต้แย้งขึ้น หรือในกรณีที่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายยอมรับผิดแต่ก็อาจจะมิข้อโต้แย้งเช่นกันว่าค่าเสียหายที่ผู้เสียหายเรียกร้องนั้นมากเกินไป ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม หากตกลงกันไม่ได้ก็ย่อมจะเป็นข้อพิจารณาเสมอ¹⁵

ตัวอย่างข้อพิพาทที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการชดเชยค่าเสียหาย คือ กรณีการฟ้องให้เจ้าของ โรงภาพยนตร์ที่ก่อสร้างเพิ่มเติม ดัดแปลงที่ดินซึ่งติดอยู่กับที่ดินของผู้เสียหาย โดยทำการก่อสร้าง ทั้งกลางวันและกลางคืน ส่งเสียงรบกวน มีฝุ่นละออง ทำห้องสุขาติดกับที่ดินของผู้เสียหายทำให้อากาศเสียเข้ามาในบ้านของผู้เสียหาย นอกจากนี้ ยังไม่ได้ใช้ความระมัดระวังที่จะป้องกันอันตราย จากการก่อสร้างทำให้วัสดุก่อสร้างตกลงมาในบ้านของผู้เสียหาย ทั้งหมดก่อให้เกิดความเสียหายทั้ง

¹⁵ ถัดดา เกียรติกิจขจร. (2539). *รูปแบบและโครงสร้างของคณะกรรมการระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 20-21.

ทางร่างกาย จิตใจและทรัพย์สินของผู้เสียหาย ผู้เสียหายจึงนำเรื่องมาฟ้องศาลขอให้จำเลยรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย¹⁶ เป็นต้น

2.3.2 เพื่อให้มีการระงับ ยุติ หรือแก้ไขมิให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมต่อไป¹⁷

การระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมนอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการชดใช้ค่าเสียหายเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้เป็นต้นเหตุแล้ว ผู้ได้รับความเสียหาย ยังอาจใช้สิทธิเพื่อเรียกร้องให้ระงับ ยุติ หรือแก้ไขมิให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมต่อไปได้อีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น กรณีที่จำเลยประกอบกิจการโรงงานน้ำแข็งโดยใช้เครื่องจักร ทำให้เกิดเสียงดังและขี้เถ้าควันไฟปลิวไปตกในบ้านของโจทก์ถึงขนาดที่เป็นการก่อความเดือดร้อนรำคาญ อันเป็นการละเมิดสิทธิของโจทก์ ศาลฎีกาพิพากษา ห้ามไม่ให้จำเลยใช้เครื่องจักรเสียงดัง และห้ามไม่ให้จำเลยทำขี้เถ้าเขม่าควันปลิวไปตกในที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของ โจทก์ คำพิพากษาของศาลนี้ชี้ให้เห็นถึงการระงับเหตุ แห่งความเสียหาย กล่าวคือ การห้ามก่อความเดือดร้อนรำคาญ มีผลให้จำเลยไม่สามารถใช้เครื่องจักรที่มีเสียงดังได้อีก โดยจะต้องแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้มีเสียงลดลง และป้องกันไม่ให้ขี้เถ้าและสิ่งอื่นๆ ปลิวไปตกในที่ดินของโจทก์ จึงเป็นกรณีที่ศาลสั่งระงับมิให้กระทำการที่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม¹⁸

สำหรับวิธีการที่จะแก้ไขหรือระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมทางแพ่งได้นั้น มีรูปแบบของการระงับข้อพิพาทให้คู่พิพาทเลือกใช้อยู่หลายประการ ซึ่งในรายงานฉบับนี้จะนำเสนอรูปแบบการระงับ ข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมทางแพ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การพิจารณาคดีในศาล การอนุญาโตตุลาการ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

2.4 รูปแบบของการระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมทางแพ่ง

2.4.1 การพิจารณาคดีในศาล

เมื่อมีข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ปกติแล้วคู่พิพาทมักจะเจรจาท้าข้อตกลงกันในเบื้องต้นก่อน หากทั้งสองฝ่ายยังมีความขัดแย้งกันจนไม่สามารถหาข้อยุติได้ ทำให้ฝ่ายหนึ่งเลือกที่จะนำข้อพิพาทดังกล่าวมาฟ้องเป็นคดีต่อศาลเพื่อให้ดำเนินการพิจารณาตัดสินข้อพิพาทต่อไป

แต่อำนาจหน้าที่ของศาลเกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของประชาชนย่อมกระทบกระเทือนต่อสิทธิ เสรีภาพและทรัพย์สินของประชาชน อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตาม

¹⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4008/2532 ระหว่าง ชุนวิวัฒน์สุขวิทยา กับพวก โจทก์ กับ นายปรีนรา รัตนวราห์ กับพวก จำเลย.

¹⁷ ถัดดา เกียรติกิจงจร. อ้างแล้ว. หน้า 21.

¹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 543/2492 ระหว่างเรือเอกสุทัศน์ เหล่าวาณิช โจทก์ กับ นายชัยศรี วรรณสูตร จำเลย.

รัฐธรรมนูญ ดังนั้น อำนาจของศาลจึงต้องมีขอบเขตต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ภายในบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นสถาบันที่ให้ความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนได้ ซึ่งการพิจารณาคดีในศาลก็จะเป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความสำหรับศาลที่พิจารณาคดีในส่วนแพ่งก็จะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลชั้นอุทธรณ์ชั้นๆ โดยจะกำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เป็นลำดับเคร่งครัดและชัดเจน ตั้งแต่การยื่นคำฟ้อง ทำให้การ การสืบพยาน จนกระทั่งมีคำพิพากษาซึ่งจะมีผลผูกพันคู่ความ ทุกฝ่ายที่จะต้องปฏิบัติตาม

2.4.2 การอนุญาโตตุลาการ

การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทชนิดหนึ่งที่มีใช้มานานแล้ว นับแต่สมัยโบราณเพื่อใช้ระงับข้อพิพาททางแพ่ง ซึ่งการอนุญาโตตุลาการนั้นเป็นการระงับข้อพิพาทที่คู่พิพาทตกลงกันด้วยใจสมัครเสนอข้อพิพาทของตนที่เกิดขึ้นแล้ว หรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้บุคคลภายนอก ซึ่งเรียกว่า อนุญาโตตุลาการให้ทำการพิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทไปตามพยานหลักฐานที่ปรากฏและคู่พิพาทยอมผูกพันที่จะปฏิบัติตามคำชี้ขาดนั้น¹⁹ การอนุญาโตตุลาการมีแหล่งที่มาที่สำคัญก็คือ สัญญาที่คู่พิพาทตกลงกันด้วยความสมัครใจมอบข้อพิพาทให้อนุญาโตตุลาการเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด โดยอาจตกลงเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้วหรือตกลงกันไว้ก่อนในสัญญาที่มีอยู่ต่อกันว่าถ้ามีข้อพิพาทเกิดขึ้นจากสัญญานั้นให้ระงับข้อพิพาทโดยวิธีการอนุญาโตตุลาการก็ได้ และโดยปกติแล้ว คู่พิพาทไม่อาจถูกบังคับให้ต้องระงับข้อพิพาทของตนด้วยวิธีการอนุญาโตตุลาการได้ ดังนั้น หากไม่มีสัญญาที่ระบุให้อนุญาโตตุลาการมีอำนาจที่สมบูรณ์ และต้องให้อำนาจอนุญาโตตุลาการพิจารณาคดีจนเสร็จสิ้นและมีคำชี้ขาดแล้ว คำชี้ขาดนั้นก็ไม่มีผูกพันคู่พิพาทแต่อย่างใด เพราะเป็นการที่อนุญาโตตุลาการกระทำการไปโดยไม่มีอำนาจ เนื่องจากอำนาจของอนุญาโตตุลาการต้องเกิดจากสัญญาของคู่พิพาท²⁰

2.4.3 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) มีความหมายอย่างง่ายๆ คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยที่มีคนกลางที่เป็นฝ่ายที่สามซึ่งเป็นที่ยอมรับและไม่มีส่วนได้เสีย ไม่มีอำนาจใดๆ ในการตัดสินใจ

¹⁹ เสาวนีย์ อัสวโรจน์. (2540). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการอนุญาโตตุลาการ. ใน *หนังสือรวมบทความ ข้อบังคับข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมาย และคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการ เล่ม 2 แก้ไขปรับปรุงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม. หน้า 4.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

เข้ามาช่วยฝ่ายต่างๆ ให้แก้ไขปัญหาคด้วยความเข้าใจกันที่จะบรรลุข้อตกลงร่วมกันด้วยตัวของพวกเขาเอง²¹

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีกระบวนการและขั้นตอนที่เรียบง่ายและเป็นความลับในระหว่างคู่พิพาท ซึ่งช่วยป้องกันมิให้กรณีพิพาทล่วงรู้ไปถึงบุคคลภายนอก ระบบของการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยนี้ จะเปิดโอกาสให้คู่พิพาทหันหน้าเข้าหากันด้วยการประสานประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายซึ่งมีอยู่ในระหว่างการเจรจาเพื่อหาหนทางในการระงับข้อพิพาทอย่างเป็นระบบ²²

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสมัครใจของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ ดังนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจขอยกเลิกการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้ เช่นเดียวกับผู้ไกล่เกลี่ยก็อาจถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยได้เช่นกัน ความตั้งใจจริงของคู่ความที่ต้องการให้มีการไกล่เกลี่ยเป็นหัวใจสู่ความสำเร็จซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องคอยสังเกตและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการไกล่เกลี่ยต่อไป²³

2.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม

ตามปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีสมาชิกจำนวนมาก แม้เราจะพยายามอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข และหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน โดยเฉพาะในสังคมของชาวเอเชียที่นิยมการประนีประนอมซึ่งกันและกัน แต่บางครั้งปัญหาและข้อพิพาทก็อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ สาเหตุที่ก่อให้เกิดข้อพิพาทหรือปัญหาอาจมาจากเหตุหรือปัจจัยหลายๆ อย่าง

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ประการหนึ่งของสังคมหรือชุมชนของมนุษย์ โดยทั่วไป การที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากในสังคมหรือชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เสมอ เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนแม้เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ที่มาจกสภาพแวดล้อมหรือการเลี้ยงดูที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก ก็อาจจะมีบุคลิกลักษณะหรือนิสัยใจคอ ตลอดจนทัศนคติที่แตกต่างกันได้มาก ความแตกต่างเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมนั้นได้ตลอดเวลา ความขัดแย้งยังอาจจะเกิดจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และแต่ละฝ่ายต่างต้องการที่จะใช้หรือได้ประโยชน์ที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ นอกจากนั้น

²¹ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเทศฟิลิปปินส์ มูลนิธิฟังก์กอล คาลิคาซาน ฮาบริบอน และมูลนิธิริอาเซีย แห่งฟิลิปปินส์. (2544). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เหมาะสม (ADRP)* พิมพ์ครั้งที่ 1. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท. หน้า 25.

²² ชาญณรงค์ ปรานีจิตต์. (2543). *รายงานการวิจัย เรื่องการวิจัยเพื่อหาวิธีลดปริมาณคดีที่มาสู่ศาลและความรวดเร็วในการดำเนินคดี*. ม.ป.ท. หน้า 141-143.

²³ กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. อ้างแล้ว. หน้า 26.

ความขัดแย้งยังอาจจะเกิดจากความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน
ทางการเมืองและวัฒนธรรม

ความขัดแย้ง (Conflict) อาจจะมีรูปแบบและลักษณะต่างๆ มากมาย แต่โดยรวมแล้ว
เราอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกรณีที่บุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อประเด็น
หรือเรื่องราวเรื่องใดเรื่องหนึ่งในความขัดแย้งนี้ บรรดาผู้เกี่ยวข้องอาจจะเพียงแต่ไม่เห็นด้วยกับความคิด
ของแต่ละฝ่ายมีอยู่เท่านั้น แต่เมื่อใดก็ตามที่ความขัดแย้งที่มีอยู่มีการพัฒนาและก่อตัวมากขึ้น จากเดิม
ความขัดแย้งที่อยู่ในรูปของความแตกต่างทางความคิดอาจจะมีการเรียกร้องระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง
ขึ้นมาเพิ่มเติม ทำให้ฝ่ายตรงข้ามที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากฝ่ายตนต้องทำการบางอย่างโดยหนึ่ง
หรือต้องยอมรับสภาพหรือสถานะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย ความขัดแย้งมีองค์ประกอบของการเกิด
ข้อเรียกร้องระหว่างกันนี้เองที่เราเรียกว่าเป็น “ข้อพิพาท (Dispute)”

ในสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญเติบโตอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจหรือชีวิต
ความเป็นอยู่ หรือแม้กระทั่งความเจริญในเชิงของจำนวนสมาชิกของสังคม ทำให้เกิดสภาวะ
ทรัพยากร ที่จำเป็นต่อการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือการใช้ชีวิตของบรรดาสมาชิกในสังคม
มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ทรัพยากรนั้นเป็นประเภทที่เมื่อนำมาใช้
แล้วสูญสิ้นไป เช่น น้ำมันปิโตรเลียม

ทรัพยากรบางประเภทที่มีความจำเป็นต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่
ของสมาชิกในสังคม อาจจะเป็นประเภทที่สามารถสร้างทดแทนได้ ทำให้สามารถใช้วิธีการต่างๆ
ไม่ว่าในเชิงของเทคโนโลยีหรือวิธีการอื่น ที่เข้ามาช่วยในการสร้างทรัพยากรเหล่านี้ให้เพียงพอ
ต่อความต้องการของสมาชิกในสังคม เช่น ทรัพยากรป่าไม้ที่แม่ต้นไม้แต่ละต้นที่ถูกนำมาใช้
ประโยชน์จะสูญสิ้นไปในกระบวนการใช้งาน แต่ต้นไม้เป็นสิ่งที่สามารถปลูกใหม่ได้เพียงแค่
กระบวนการปลูกและระยะเวลาที่ต้องรอให้ต้นไม้เติบโตจนสามารถนำมาใช้งานใหม่ได้จะนาน
พอสมควร ด้วยลักษณะของการสร้างที่ต้องใช้ระยะเวลาเช่นนี้ หากปริมาณความต้องการทรัพยากร
เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกระบวนการสร้างทดแทนไม่สามารถตามทันปริมาณความต้องการ
ก็จะทำให้เกิดความขาดแคลนทรัพยากรที่สำคัญเหล่านี้ ความขาดแคลนนี้เองจะเป็นสาเหตุประการหนึ่ง
ที่จะนำมาสู่ความขัดแย้ง ที่จะต้องแบ่งปันทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัด

2.6 หลักความรับผิดชอบในคดีสิ่งแวดล้อม

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาความรับผิดชอบในคดีสิ่งแวดล้อม ได้นำหลักกฎหมายที่มีลักษณะ
เป็นกลไกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเอกชน (Private Interest) เท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงความรับผิด
ที่เกิดจากการไปกระทบต่อประโยชน์มหาชน (Public Interest) แต่ต่อมาในระยะหลัง สภาพสังคม

สิ่งแวดล้อม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมในเรื่องความรับผิดได้มีการพัฒนาตามไปด้วย ทั้งนี้ ดังมีหลักความรับผิดของคดีสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

2.6.1 หลักการความรับผิดตามกฎหมาย

ความรับผิดตามกฎหมายฐานละเมิดทั่วไปอาจเกิดขึ้นได้จากโดยผู้กระทำเจตนา (Willful) หรือกระทำโดยประมาทเลินเล่อ (Negligence) ก็ได้ อย่างไรก็ตาม หลักกฎหมายว่าด้วยละเมิดถือได้ว่าเป็นกฎหมายพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของกฎหมายสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา หรือแม้แต่ในประเทศไทย เนื่องจากการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อให้เกิดมลพิษว่า กรณีดังกล่าวจะเป็นการละเมิดหรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาในประเด็นแรกเสียก่อนว่าการกระทำของผู้ก่อให้เกิดมลพิษนั้นเป็นการกระทำโดยเข้าลักษณะของกฎหมายว่าด้วยละเมิดหรือไม่ และความเสียหายมีเพียงใด กฎหมายว่าด้วยละเมิดนั้นครอบคลุมเนื้อหาความรับผิดของบุคคลไว้หลายกรณีด้วยกัน ไม่ได้เฉพาะแต่เรื่องคดีสิ่งแวดล้อมเท่านั้น สำหรับในประเทศไทย โดยปกติแล้ว เมื่อมีการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและเกิดความเสียหายต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กฎหมายที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องในการวินิจฉัยความรับผิดทางแพ่งของบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ได้รับความเสียหาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติว่าด้วยละเมิดใน มาตรา 420 และ มาตรา 437 โดยในมาตรา 420 จะกำหนดหลักเกณฑ์ในการรับผิดไว้ดังนี้ คือ

1) ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนที่อาจเป็นตัวเงินหรือทรัพย์สินอื่นต่อผู้เสียหาย หากการก่อให้เกิดความเสียหายนั้น เกิดขึ้นโดยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้กระทำละเมิด

2) ผู้ที่ได้รับความเสียหายจะต้องเป็นผู้พิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย ทั้งนี้ เป็นไปตามหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับจะอยู่บนพื้นฐานของความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงและสามารถพิสูจน์ได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัญหาในการพิสูจน์ว่าจำเลยจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้โจทก์เสียหายในบางกรณีนั้น ยากแก่การพิสูจน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของผู้ก่อความเสียหายเป็นโรงงานขนาดใหญ่และการดำเนินงานที่ซับซ้อนเกินกว่าคนทั่วไปจะเข้าใจได้ย่อมเป็นการลำบากแก่โจทก์ในการพิสูจน์ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วอาจส่งผลทำให้โจทก์ไม่ต้องการฟ้องร้องคดีต่อศาล และขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมอีกต่อไป นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องของความเสียหาย ซึ่งกรณีของคดีสิ่งแวดล้อมนั้นความเสียหาย

บางอย่างมีความรุนแรงไม่ถึงขนาด เช่น กรณีโรงงานได้ปล่อยสารพิษลงไปในแม่น้ำ โดยการปล่อยสารพิษดังกล่าวในแต่ละครั้งมีปริมาณไม่มากถึงกับก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น แต่การปล่อยสารพิษดังกล่าวได้มีการกระทำขึ้นโดยสม่ำเสมอ ทำให้สารพิษดังกล่าวสะสมจนถึงขนาดเป็นอันตราย ในทางกฎหมายนั้นบุคคลที่ได้รับสารพิษดังกล่าวยังคงไม่สามารถฟ้องร้องคดีได้ทันทีจนกว่าจะปรากฏความเสียหายขึ้น ซึ่งกรณีนี้ ดูเสมือนหนึ่งว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ และช้าเกินควร

ในส่วนของค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อม กรณีเป็นปัญหาอีกส่วนหนึ่งในการฟ้องคดีละเมิด ทั้งนี้ เนื่องจากความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในขณะที่ฟ้องคดีอาจมีความรุนแรงไม่มากนัก เนื่องจากกรณีอาจเป็นการได้รับสารพิษที่สะสมและจะมีการแสดงอาการเจ็บป่วยทรมาณในภายหลัง แต่การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งปัจจุบัน ผู้เสียหายจะได้รับแต่เฉพาะค่าเสียหายที่มีอยู่จริงในปัจจุบันในขณะที่มีการฟ้องร้องคดี ส่วนค่าเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้น ผู้เสียหายสามารถที่จะเรียกร้องได้เพียงค่ารักษาพยาบาลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 วรรคสอง ซึ่งรวมทั้งค่ารักษาพยาบาลที่ได้จ่ายไปแล้ว และที่จะต้องจ่ายต่อไปในอนาคต (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1794/2517) และค่าเสียหายที่เสียความสามารถประกอบการงานสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วนเท่านั้น ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 444 แต่กรณีหลังนั้น การสูญเสียความสามารถนั้นต้องเกี่ยวกับงานที่ผู้เสียหายกระทำ ดังนั้น ถ้าผู้เสียหายไม่ได้ประกอบการงานใดๆ ค่าเสียหายส่วนนี้ย่อมเรียกร้องมิได้²⁴ ส่วนความรับผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 นั้นเป็นเรื่องของความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ซึ่งแตกต่างจากความรับผิดทางละเมิดในมาตรา 420 ที่บุคคลจะมีความรับผิดทางละเมิดได้เมื่อเขาได้ทำผิดหรือสมควรที่จะต้องได้รับการติเตียน (Fault Liability) ซึ่งได้แก่การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อตนเอง²⁵ ดังนั้น การพิสูจน์ว่าผู้ก่อให้เกิดความเสียหายนั้น กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่จึงเป็นเรื่องสำคัญในการกำหนดความรับผิดของเขาตามมาตรา 420 แต่ในกรณีของมาตรา 437 นั้น การจงใจหรือความประมาทเลินเล่อของผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดความรับผิด เพียงแต่ว่ามีความเสียหายเกิดจากยานพาหนะหรือทรัพย์สินอันตรายที่เขาครอบครองอยู่เท่านั้นก็เป็น การเพียงพอแล้วที่จะทำให้เขาต้องมีความรับผิดต่อความเสียหายนั้นแม้ว่าเขาจะได้อาศัยความ

²⁴ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2550). *กระบวนการสร้างกฎหมายคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.supremecourt.or.th/webportal/maincode/content.php?content=component/library/libview.php&id=3&base=26>. [2555, กันยายน 14].

²⁵ เเพ็ง เเพ็งนิติ. (2552). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องละเมิด*. กรุงเทพมหานคร: จีรัชการพิมพ์. หน้า 388.

ระมัดระวังอย่างดีแล้วก็ตาม ดังนั้น หากผู้เสียหายฟ้องจำเลยโดยอาศัยบทบัญญัติ มาตรา 437 ภาวะการพิสูจน์ของผู้เสียหายจะน้อยกว่าการฟ้องคดีตามมาตรา 420 เนื่องจากโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยตามมาตรา 437 นั้น จงใจหรือประมาทเลินเล่อในการก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ โจทก์เพียงแต่พิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจากยานพาหนะหรือทรัพย์สินอันตรายที่อยู่ในความครอบครองของจำเลยเท่านั้น โดยในกรณีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 มีหลักเกณฑ์ ดังนี้ คือ

1) ผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตราย

บุคคลที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์สินอันตราย ได้แก่ ผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้น กฎหมายมิได้จำกัดว่าผู้ที่รับผิดชอบนั้น จะต้องเป็นเจ้าของแต่อาจจะเป็นบุคคลใดก็ได้ที่ครอบครองทรัพย์สินนั้น ซึ่งอาจเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้เช่า หรือบุคคลอื่น

2) ข้อยกเว้นความรับผิดชอบ

ผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินอันตรายซึ่งจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากทรัพย์สินที่ครอบครองนั้น จะพ้นจากความรับผิดชอบได้นั้น จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายเกิดขึ้นโดยเหตุสุดวิสัย หรือความเสียหายเกิดขึ้นจากผู้ต้องเสียหายนั่นเอง

(1) เหตุสุดวิสัย หากผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายพิสูจน์ได้ว่า ความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์สินนั้น เกิดจากเหตุสุดวิสัย เขาย่อมหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ ซึ่งเหตุสุดวิสัยนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 8 หมายถึง “เหตุใดๆ อันจะเกิดขึ้นก็ดี จะได้ผลพิบัติก็ดีเป็นเหตุที่ไม่อาจป้องกันได้แม้ทั้งบุคคลผู้ต้องประสบหรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้น จะได้จัดการระมัดระวังตามสมควรอันพึงคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นนั้น” เช่น อาจเกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงจนทำให้ตึกพังและล้มทับถังแก๊สพิษจนเกิดการรั่วไหลของแก๊สพิษไปทั่วบริเวณใกล้เคียงและก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ เป็นต้น

(2) ความผิดเกิดจากผู้เสียหาย

หากผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายสามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายนั้น เกิดจากความผิดของผู้เสียหายเองแล้วผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายนั้น ย่อมหลุดพ้นจากความรับผิด²⁶ เช่น ผู้เสียหายได้ลักลอบเข้าไปขโมยวัตถุไวไฟซึ่งเก็บไว้ในโกดังเก็บของของจำเลย ในขณะที่ผู้เสียหายกำลังลำเลียงวัตถุไวไฟอยู่นั้น ได้มีการตกลงของวัตถุไวไฟและก่อให้เกิดการระเบิดของวัตถุนั้น จนทำให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บสาหัส ดังนั้น ถือว่าความเสียหายเกิดจากผู้เสียหายเอง จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบแต่จำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ข้อต่อสู้ดังกล่าว โดยมีได้จำกัดว่าความผิดของผู้เสียหายนั้นจะต้องเกิดจากการกระทำโดยเจตนาเท่านั้น แม้ความผิดนั้น เกิดจากการ

²⁶ สมบัติ เทศกุล. (2535). *การประเมินค่าเสียหายที่เกิดจากค่าเสียหาย*. ม.ป.ท. หน้า 181.

กระทำโดยประมาทของผู้เสียหาย ผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายก็สามารถยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้เช่นกัน แต่ถ้าทั้งผู้เสียหายและผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายต่างก็มีส่วนผิดด้วยกันในการก่อให้เกิดความเสียหาย น่าจะต้องพิจารณาว่าฝ่ายใดมีความประมาทมากกว่ากัน หากผู้เสียหายมีความประมาทมากกว่า ผู้ครอบครองทรัพย์สินอันตรายก็น่าจะยกความผิดของผู้เสียหายขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้

ในความรับผิดตามมาตรา 1337 นั้น สามารถแยก ได้สองกรณี ดังนี้

1) ความรับผิดตามกฎหมายว่าด้วยเหตุเดือดร้อนรำคาญ (Nuisance)

หลักเกณฑ์ความรับผิดในเรื่องนี้มาจากหลักเรื่อง Nuisance ในระบบกฎหมาย Common Law โดยเป็นเรื่องการฟ้องร้องกรณีมีการก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญระหว่างผู้ที่อยู่อาศัย ใกล้ชิดกัน ซึ่งกฎหมายไทยเองได้มีบทบัญญัติรับรองเรื่องดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 โดยเหตุเดือดร้อนรำคาญใน มาตรา 1337 นั้น เกิดจากการใช้สิทธิของบุคคล ซึ่งหากไม่มีบทบัญญัตินี้แล้วบุคคลนั้นคงไม่ต้องมีความรับผิดอะไรเพราะเป็นการใช้สิทธิของเขา แต่มาตรา 1337 กำหนดว่า การใช้สิทธินั้นจะทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์นั้นเสียหายหรือเดือดร้อนเกินสมควรมิได้ เช่น นาย ก. มีสิทธิที่จะใช้ที่ดินและบ้านของตนเองประกอบอาชีพในการทำอู่รถยนต์ เพื่อรับจ้างซ่อมเครื่องยนต์ และเคาะฟันสีตัวถังรถยนต์ แต่การใช้สิทธิของ นาย ก. นั้น จะทำให้ นาย ข. เพื่อนบ้านเดือดร้อนมิได้ ไม่ว่าจะเป็นการก่อให้เกิดเสียงดังเกินสมควร หรือปล่อยยี่ให้ละอองสีและ กลิ่นเหม็น ลอยไปสร้างความเดือดร้อนแก่ นาย ข.

2) เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหาย

การฟ้องคดีตามมาตรา 1337 นั้น มีลักษณะสำคัญหลายประการที่แตกต่างไปจากการฟ้องคดีละเมิด²⁷ กล่าวคือ บุคคลที่จะใช้สิทธิฟ้องร้องตามมาตรา 1337 ได้นั้น จะต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น และความเดือดร้อนหรือความเสียหายที่บุคคลดังกล่าวได้รับนั้นก็จะต้องเป็นความเดือดร้อนหรือความเสียหายเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปได้ตามปกติและเหตุอันควร โดยจะต้องคำนึงถึงสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นด้วย และในการพิจารณาความรับผิดของจำเลยนั้น ก็ไม่ต้องพิจารณาถึงการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของ มาตรา 1337 บุคคลใดใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหาย หรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าเป็นไปตามปกติและเหตุอันควร ในเมื่อเอาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาคำนึงประกอบไขว้ ทานว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิจะปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ทั้งนี้ไม่ลบล้างสิทธิที่จะเรียกเอาค่าทดแทนจำเลย คงพิจารณาแต่เพียงว่าการใช้สิทธิของบุคคลนั้นๆ ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินสมควรหรือไม่ แม้ว่าบุคคลที่ใช้สิทธิจะได้ใช้ความระมัดระวังอย่างดีแล้วในการป้องกันมิให้เกิดความเดือดร้อนแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์

²⁷ อานาจ วงศ์บัณฑิต. (2550). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 488.

แต่หากยังเกิดความเดือดร้อนเกินสมควรอยู่บุคคลผู้ใช้สิทธินั้น ยังคงต้องรับผิดชอบตามมาตรา 1337 ส่วนในเรื่องการเยียวยาความเสียหายนั้นก็อาจขอให้ผู้ที่ก่อความเดือดร้อนเสียหายนั้น หยุดการกระทำที่เป็นกรก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายดังกล่าว และ/หรือเรียกค่าทดแทนความเสียหายด้วยก็ได้

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้ มาตรา 1337 ในคดีสิ่งแวดล้อม

การฟ้องตามมาตรา 1337 นั้น โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าจำเลยที่ใช้สิทธิของตนจนเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนนั้น กระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้ภาวะในการพิสูจน์ของโจทก์น้อยกว่าในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 420 ในฐานะละเมิด อย่างไรก็ตาม โจทก์ตามมาตรา 1337 ยังมีหน้าที่ในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลว่าความเสียหายหรือความเดือดร้อนเกินสมควรที่โจทก์ได้รับนั้น เป็นผลมาจากการกระทำของจำเลย²⁶ หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ จำเลยก็ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 1337 เมื่อโจทก์ตามมาตรา 1337 มีภาวะในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลดังกล่าวแล้วข้างต้น ปัญหาที่โจทก์ต้องเผชิญก็คล้ายกับโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมที่ฟ้องโดยอาศัยกฎหมายว่าด้วยละเมิดตามที่ได้นำเสนอมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่แหล่งซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความเดือดร้อนรำคาญนั้น มีหลายแหล่งอยู่ในบริเวณเดียวกันและเป็นแหล่งกำเนิดความเดือดร้อนรำคาญประเภทเดียวกัน ทำให้เกิดความยุ่งยากต่อโจทก์ในการพิสูจน์ว่า แหล่งกำเนิดใดที่เป็นต้นเหตุแห่งความเดือดร้อนนั้น นอกจากนี้หากมีแหล่งกำเนิดเดียวอาจจะไม่ถือว่าความเดือดร้อนนั้น เกินสมควรก็ได้ แต่เมื่อมีแหล่งกำเนิดหลายแหล่งในบริเวณเดียวกัน ย่อมทำให้โจทก์ไม่สามารถทนต่อความเดือดร้อนได้ จึงทำให้เกิดปัญหาว่าแหล่งกำเนิดความเดือดร้อนเหล่านั้น แต่ละแหล่งจะต้องรับผิดชอบหรือไม่ หากเขามีได้ร่วมกันก่อความเดือดร้อนดังกล่าว

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การเยียวยาความเสียหายตามมาตรา 1337 นั้น ศาลจะมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการเลือกใช้วิธีการเยียวยาความเสียหายได้มากน้อยเพียงใด หากศาลเห็นว่า วิธีการเยียวยาอย่างหนึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ผู้ได้รับความเดือดร้อน แต่วิธีการดังกล่าวอาจมิใช่วิธีการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากที่สุด ตัวอย่างเช่น โรงงานของจำเลยเป็นโรงงานที่ผลิตสินค้าเพื่อส่งออก ซึ่งสามารถนำรายได้เข้าประเทศ ปีละหนึ่งพันล้านบาท และจ้างคนงานสองพันคนแต่การประกอบกิจการของโรงงานจำเลยได้ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนชาวบ้านสามครอบครัวที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับที่ดินของโรงงานโดยชาวบ้านนั้นมีรายได้เพียงครอบครัวละ 50,000 บาทต่อปี ชาวบ้านทั้งสามครอบครัวเป็นโจทก์

²⁶ อรรถพรณ ฒ บางช้าง. (2553). *โครงการศึกษาแนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจจากผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสนับสนุนกระบวนการยุติธรรม*. สถาบันวิจัยและพัฒนาสาคคี สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 3.

ฟ้องให้โรงงานของจำเลยหยุดส่งกลิ่นเหม็น พร้อมทั้งขอให้ชดใช้ค่าเสียหายด้วย หากจำเลยไม่สามารถลดกลิ่นเหม็นได้ แต่เนื่องจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าสูงและไม่สามารถขายสินค้าแข่งกับสินค้าจากประเทศอื่นได้ ดังนี้ ศาลจะมีดุลพินิจกำหนดให้จำเลยจ่ายเฉพาะค่าเสียหายแก่โจทก์ทั้งสาม โดยอนุญาตให้โรงงานของจำเลยดำเนินการต่อไปตามปกติได้หรือไม่เมื่อพิจารณาถ้อยคำตาม มาตรา 1337 แล้ว เป็นสิทธิของโจทก์ในการจะขอให้มีการเยียวยาความเสียหายด้วยวิธีใด หากโจทก์ประสงค์ให้โรงงานจำเลยหยุดส่งกลิ่นเหม็นศาลคงจะต้องตัดสินตามนั้น แม้ว่าอาจจะมีผลเป็นการหยุดการผลิตของโรงงาน ทำให้คนจำนวนมากไม่มีงานทำและประเทศขาดรายได้จากการขายสินค้าจากโรงงานของจำเลยก็ตาม เพราะศาลยึดหลักเรื่องการตัดสินตามคำขอของ โจทก์นอกจากนี้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ผ่านมาในอดีตดูเหมือนให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนแต่ละคนมากกว่าการให้ความสำคัญว่ากิจการของจำเลยนั้น เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศเพียงใด ดังเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1081/2467 ที่วินิจฉัยว่าเมื่อการประกอบกิจการ โรงเลื่อยของจำเลย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อโจทก์จนกระทั่งป่วยเป็นโรคประสาท แม้กิจการโรงเลื่อยจะเป็น กิจการที่สำคัญต่อเมืองไทยก็ตาม จำเลยก็ไม่อาจอ้างความสำคัญของกิจการค้าขายของตนเพื่อก่อ ความเดือดร้อนรำคาญต่อผู้อื่นได้²⁹ เป็นต้น

ในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยมีคดีในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในรัฐนิวยอร์ก จำเลยในคดี เป็น โรงงานปูนซีเมนต์ ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองขนาดเล็ก เศรษฐกิจของชุมชนนี้ขึ้นอยู่กับ โรงงานปูนซีเมนต์ โจทก์ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากฝุ่นอันเกิดจากโรงงานได้ยื่นฟ้องขอให้โรงงานหยุด การก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญและขอให้จ่ายค่าเสียหาย ศาลของรัฐนิวยอร์กตัดสินให้โรงงานจำเลย จัดการแก้ไขปรับปรุงการประกอบกิจการไม่ให้ก่อความเดือดร้อนภายในกำหนด หากไม่สามารถ ดำเนินการเช่นนั้นได้ ให้โรงงานจำเลยจ่ายค่าเสียหายแก่โจทก์เพื่อให้โจทก์ไปซื้อที่อยู่อาศัยใหม่ ในบริเวณอื่น การที่ศาลของรัฐนิวยอร์กตัดสินเช่นนี้ คงพิจารณาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อชุมชน ในภาพรวมหากมีการสั่งให้โรงงานปูนซีเมนต์ต้องยุติการประกอบกิจการในขณะเดียวกันก็ให้ความ คุ้มครองแก่สิทธิของโจทก์ตามที่วิเคราะห์มาแล้วในวรรคก่อน ศาลไทยคงไม่มีอำนาจในการวินิจฉัย คดีดังกล่าวของรัฐนิวยอร์ก เว้นแต่ว่าจะมีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.6.2 ข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อม

ตามปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีสมาชิกจำนวนมาก แม้เราจะพยายามอยู่ร่วมกัน อย่างปกติสุข และหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน โดยเฉพาะในสังคมของชาวเอเชียที่นิยม

²⁹ พันนะสา บัวทอง. (2549). *ดุลพินิจการกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมในศาลไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และมาตรา 97*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 21.

การประนีประนอมซึ่งกันและกัน แต่บางครั้งปัญหาและข้อพิพาทก็อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ สาเหตุที่ก่อให้เกิดข้อพิพาทหรือปัญหาอาจมาจากเหตุหรือปัจจัยหลายๆ อย่าง

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ประการหนึ่งของสังคมหรือชุมชนของมนุษย์ โดยทั่วไป การที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากในสังคมหรือชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใด ย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เสมอ³⁰ เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนแม้เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ที่มาจากสภาพแวดล้อมหรือการเลี้ยงดูที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก ก็อาจจะมีบุคลิกลักษณะหรือนิสัยใจคอ ตลอดจนทัศนคติที่แตกต่างกันได้มาก ความแตกต่างเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมนั้น ได้ตลอดเวลา ความขัดแย้งยังอาจเกิดจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และแต่ละฝ่ายต่างต้องการที่จะใช้หรือได้ประโยชน์ที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ นอกจากนี้ ความขัดแย้งยังอาจเกิดจากความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ทางการเมืองและวัฒนธรรม

ความขัดแย้ง (Conflict) อาจจะมีรูปแบบและลักษณะต่างๆ มากมาย แต่โดยรวมแล้ว เราอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกรณีที่มีบุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อประเด็นหรือเรื่องราวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในความขัดแย้งนี้ บรรดาผู้เกี่ยวข้องอาจจะเพียงแต่ไม่เห็นด้วยกับความคิด ที่แต่ละฝ่ายมีอยู่เท่านั้น แต่เมื่อใดก็ตามที่ความขัดแย้งที่มีอยู่มีการพัฒนาและก่อตัวมากขึ้น จากเดิมความขัดแย้งที่อยู่ในรูปของความแตกต่างทางความคิดอาจจะมีการเรียกร้องระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องขึ้นมาเพิ่มเติม ทำให้ฝ่ายตรงข้ามที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากฝ่ายตนต้องทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือต้องยอมรับสภาพหรือสถานะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย ความขัดแย้งมีองค์ประกอบของการเกิดข้อเรียกร้องระหว่างกันนี้เองที่เราเรียกว่าเป็น “ข้อพิพาท (Dispute)”

ในสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญเติบโตอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจหรือชีวิตความเป็นอยู่ หรือแม้กระทั่งความเจริญในเชิงของจำนวนสมาชิกของสังคม ทำให้เกิดสภาวะทรัพยากรที่จำเป็นต่อการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือการใช้ชีวิตของบรรดาสมาชิกในสังคม มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ทรัพยากรนั้นเป็นประเภทที่เมื่อนำมาใช้แล้วสูญสิ้นไป เช่น น้ำมันปิโตรเลียม เป็นต้น

ทรัพยากรบางประเภทที่มีความจำเป็นต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคม อาจจะเป็นประเภทที่สามารถสร้างทดแทนได้ ทำให้สามารถใช้วิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะในเชิงของเทคโนโลยีหรือวิธีการอื่น ที่เข้ามาช่วยในการสร้างทรัพยากรเหล่านี้ให้เพียงพอ

³⁰ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. อังแล้ว. หน้า 273.

ต่อความต้องการของสมาชิกในสังคม³¹ เช่น ทรัพยากรป่าไม้ที่แม้ต้นไม้แต่ละต้นที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์จะสูญสิ้นไปในกระบวนการใช้งาน แต่ต้นไม้เป็นสิ่งที่สามารถปลูกใหม่ได้เพียงแต่กระบวนการปลูกและระยะเวลาที่ต้องรอให้ต้นไม้เติบโตจนสามารถนำมาใช้งานใหม่ได้จะนานพอสมควร ด้วยลักษณะของการสร้างที่ต้องใช้ระยะเวลาเช่นนี้ หากปริมาณความต้องการทรัพยากรเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกระบวนการสร้างทดแทนไม่สามารถตามทันปริมาณความต้องการ ก็จะทำให้เกิดความขาดแคลนทรัพยากรที่สำคัญเหล่านี้ ความขาดแคลนนี้เองจะเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่จะนำมาสู่ความขัดแย้ง ที่จะต้องแบ่งปันทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัด

ลักษณะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม อาจจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับบรรดาข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมลักษณะร่วมกันประการหนึ่งของความขัดแย้งหรือข้อพิพาททั่วไป คือ การเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในสังคมอันมีอยู่อย่างจำกัดดังที่ได้กล่าวมาข้างแล้ว ผลของการมีทรัพยากรอย่างจำกัดนี้ทำให้ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นแทบตลอดเวลา ลักษณะร่วมกันอีกประการหนึ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป คือ ลักษณะของความเกี่ยวพันกับการสื่อสารข้อมูลระหว่างบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในกรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเกี่ยวเนื่องด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือข้อพิพาทอื่นใดในสังคม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ย่อมมีเรื่องราวของตนที่จะ ใช้บรรยายสถานะทำให้เกิดปัญหาข้อพิพาทขึ้น โดย “เรื่องราว” เหล่านี้จะประกอบทั้งในส่วนของ “ข้อเท็จจริง” และ “ความเข้าใจ” ของผู้ที่เกี่ยวข้อง แม้บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องนี้จะสัมผัสกับปัญหาข้อพิพาทมาตั้งแต่ต้น แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายอาจจะมีข้อมูลที่สำคัญไม่เท่าเทียมกันก็ได้ เพราะแต่ละฝ่ายอาจจะมีข้อมูลบางส่วนที่อยู่ในความรับรู้เฉพาะฝ่ายตนที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีโอกาสล่วงรู้ และแม้ผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายจะมีข้อมูลที่เหมาะสมหรือใกล้เคียงกัน แต่บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องย่อมมีวิธีการตีความและทำความเข้าใจข้อมูลเหล่านี้ที่แตกต่างกัน การตีความและทำความเข้าใจที่แตกต่างกันนี้ไม่ใช่เรื่องที่ผิดปกติ เนื่องจากบุคคลแต่ละคนย่อมมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะในด้านการศึกษา สติปัญญา การอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ในชีวิต³² ทำให้การตีความและทำความเข้าใจของบุคคลต่างๆ เหล่านี้ให้ผลที่แตกต่างกันออกไปด้วย และยังประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า ข้อมูลในส่วนข้อเท็จจริง ที่ใช้เป็นพื้นฐานของการทำความเข้าใจมีปริมาณที่ไม่เท่าเทียมกันด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ปัญหาของการตีความและทำความเข้าใจของบุคคลแต่ละคน มีความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้นไปอีก อันจะทำให้เกิดเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่างๆ ตามมา

³¹ วินัย เรืองศรี. (2550). *ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม*. โครงการผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม. ม.ป.ท. หน้า 233.

³² จุมพล สายสุนทร. (2550). *กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 46.

ลักษณะร่วมกันประการอื่นระหว่างข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมกับข้อพิพาทอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะที่เกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท เพราะข้อพิพาทจะเกิดเป็นข้อพิพาทขึ้นมาไม่ได้หากปราศจากตัวบุคคลที่กลายเป็นคู่กรณีในปัญหาข้อพิพาทบุคคลแต่ละบุคคลย่อมมีบุคลิกและลักษณะนิสัยที่แตกต่างกัน ซึ่งล้วนแต่อาจมีผลทำให้เกิดเป็นปัญหาข้อพิพาทขึ้นมาได้ด้วยกันทั้งสิ้น

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท นอกจากจะเกิดขึ้นในส่วนของบุคลิกและลักษณะนิสัยส่วนบุคคลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทแล้ว ลักษณะอีกประการหนึ่งของข้อพิพาทโดยทั่วไปที่เกี่ยวกับตัวบุคคล คือ เรื่องของความต้องการและเป้าหมายที่มุ่งจะบรรลุหรือก่อให้เกิดขึ้น โดยบุคคลแต่ละคนแต่ละกลุ่ม หรือแต่ละพวก อาจจะมีความต้องการและเป้าหมายทั้งในส่วนของปัจเจกชนแต่ละคน และในส่วนของกลุ่มหรือพวกที่ปัจเจกชนเหล่านั้นสังกัดอยู่แตกต่างกันมากก็ได้ ความแตกต่างของความต้องการและเป้าหมายในชีวิตเหล่านี้ ย่อมเป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

2.6.3 ความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability)

แต่เดิมการที่ผู้ใช้สิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตนได้นั้น เป็นไปตามหลักทั่วไปตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องความรับผิดเพื่อละเมิดหรือในเรื่องการทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควรในเมื่อเอาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาคำนึงประกอบตามมาตรา 1337³³ แต่อย่างไรก็ดี การจะเรียกร้องโดยอาศัยหลักกฎหมายดังกล่าวได้นั้น ผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าจำเลยจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการกระทำการหรือ ละเว้นกระทำการจนสร้างความเสียหายให้แก่โจทก์ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก ส่วนการจะเรียกร้องโดยอาศัยบทบัญญัติ มาตรา 1337 ก็มีปัญหาในแง่ที่ผู้มีสิทธิเรียกร้องได้ต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น กรณีนี้เห็นได้ว่าการเรียกร้องค่าเสียหายในคดีสถานะแวดล้อมแต่เดิมนั้น จะก่อให้เกิดปัญหากับผู้เสียหาย (ทั้งรัฐและเอกชน) เป็นอย่างมาก ดังนั้นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 จึงได้กำหนดวิธีการเยียวยา มาตรา 96 แห่งกฏมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายใหม่ทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าจะการ

³³ สักดิ์ สนองชาติ. (2525). *อธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์. หน้า 25.

รั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากความจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิดจาก

- 1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
- 2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
- 3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเอง หรือของผู้อื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม

ในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่าค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วยแก่ผู้ได้รับความเสียหายเสียใหม่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยนำหลักกฎหมายเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้³⁴ โดยไม่คำนึงว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม ซึ่งหลักความรับผิด โดยเคร่งครัดหมายความว่าความถึงการให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ดังนั้น ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อให้เกิดมลพิษหรือไม่ ผู้เสียหายเพียงแค่แสดงให้ศาลเห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นและตนได้รับความเสียหายก็พอแล้ว ขณะเดียวกันฝ่ายผู้ก่อให้เกิดความเสียหายจะรับภาระในการพิสูจน์ว่าตนหรือกิจการของตนมิได้เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหาย หรือพิสูจน์ว่ากรณีดังกล่าวเข้าข่ายยกเว้นตามกฎหมายที่ตนไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น พิสูจน์ว่ามลพิษเช่นนั้น เกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม เกิดจากการกระทำตามคำสั่ง ของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ หรือเกิดจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของผู้อื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือ การแพร่หลายของมลพิษนั้น เป็นต้น จึงจะพ้นจากความรับผิดได้บทบัญญัตินี้นับว่าเป็นเรื่องของภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) ซึ่งโดยทั่วไปในการฟ้องร้องคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าเสียหายหรือ ค่าสินไหมทดแทนนั้น ผู้เสียหายที่เป็น โจทก์ในการฟ้องร้องคดีจะต้องเป็นผู้นำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ว่าความเสียหายที่ผู้ก่อมลพิษหรือจำเลยได้กระทำขึ้นนั้น เกิดขึ้นด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อหลักการความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability)

³⁴ สมบัติ เทศกุล. อ่างแก้ว. หน้า 183.

ในประเทศอังกฤษ มีรากฐานมาจากคำตัดสินในคดี Ryland V. Fletcher (ค.ศ. 1868)³⁵ โดยข้อเท็จจริงในคดีนี้ได้ความว่าจำเลยเป็นเจ้าของเหมืองแร่ที่อยู่ในที่ดินที่ติดกับที่ดิน โจทก์ ต่อมา จำเลยได้ก่อสร้างเขื่อนกั้นน้ำในที่ดินของตน โดยว่าจ้างวิศวกรให้เป็นผู้สร้างเขื่อนในลักษณะที่เป็นการว่าจ้าง ทำหน้าที่ผู้รับจ้างทำเป็นเอกเทศ มิใช่เป็นเพียงตัวแทนหรือลูกจ้าง ด้วยความประมาทเลินเล่อของวิศวกร ผู้รับจ้าง เมื่อเขื่อนกั้นน้ำสร้างเสร็จและเริ่มใช้งาน เขื่อนนั้นไม่อาจกั้นน้ำได้น้ำจึงไหลผ่านที่ดินจำเลยเข้าไปยังที่ของโจทก์ซึ่งอยู่ติดกัน โจทก์ได้รับความเสียหายจึงนำคดีขึ้นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลย ศาลสูงสุดของอังกฤษหรือศาลแห่งสภาขุนนาง (House of Lords) ได้ตีความไปในทางที่กว้างมาก โดยให้จำเลยต้องมีความรับผิดชอบละเมิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) แม้จำเลยจะไม่ได้มีความประมาทเลินเล่อ (Negligence) ก็ตาม

หลักการหรือทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) นี้ มีรากฐานแต่เดิมมาจากระบบกฎหมาย Common Law ของประเทศอังกฤษ โดยมีหลักการที่จะให้มีการเยียวยาหรือชดเชยความเสียหายโดยไม่ต้องคำนึงว่าความเสียหายจากมลพิษนั้นเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้กระทำหรือไม่ แนวคิดในเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้เกิดขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยถือว่าเมื่อมีความเสียหายก็ต้องมีการชดเชยเยียวยาเสมอจึงได้เรียกหลักนี้ว่า Strict Liability อันหมายถึงความรับผิดโดยเคร่งครัดหรือเรียกว่า Liability Without Fault อันหมายถึงความรับผิดโดยปราศจากความผิด ที่เรียกเช่นนี้เนื่องจากพื้นฐานของแนวคิดนี้มาจากหลักการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำให้เสียหาย ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบทางด้านจิตใจของผู้กระทำ เช่น จงใจหรือประมาทเลินเล่อแต่ประการใด เพียงแค่ผู้เสียหายพิสูจน์ถึงความเสียหายเนื่องมาจากต้นเหตุนั้นได้ก็เพียงพอแล้ว ทั้งนี้ เพราะถือว่าความคิดของมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจไม่อาจหยั่งรู้ได้ จึงเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้มุ่งคุ้มครองความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลมากกว่าจะเน้นที่ความผิดของผู้ก่อให้เกิดความเสียหายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้น ประเทศต่างๆ ที่ตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นำหลักทฤษฎีความรับผิดเคร่งครัดมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่าในสภาพสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อนมากขึ้น ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อในการดำเนินชีวิตประจำวัน

กรณีเหล่านี้หากผู้เสียหายต้องพิสูจน์ความผิดให้ได้ว่าผู้กระทำจงใจหรือประมาทเลินเล่อในขั้นตอนต่างๆ ของการกระทำ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วแหล่งกำเนิดมลพิษมักจะมาจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีขั้นตอนการผลิตและการดำเนินงานที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ ยากต่อการพิสูจน์ อาจทำให้ไม่มีผู้เสียหายคนใดได้รับการชดเชยเยียวยาเลยก็เป็นได้ ดังนั้น การสร้าง

³⁵ ภคพร สุวรรณทัต. (2545). ความรับผิดทางกฎหมายในความเสียหายที่เกิดจากผลิตภัณฑ์ จีเอ็มโอ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 63.

มาตรการทางกฎหมายโดยการวางข้อสันนิษฐานทางกฎหมายว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ เป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษและจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น จึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมแก่สภาพการณ์ ในปัจจุบันและอนาคต

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมตลอดมา โดยในส่วนของความรับผิดชอบทางแพ่งตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ก็ได้มีการนำหลักการสากลมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหากรณีและผู้เสียหายไม่สามารถเรียกร้องให้มีการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้เพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหลักการวางข้อสันนิษฐาน ทางกฎหมายแก่ผู้ที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษให้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากมลพิษนั้น ซึ่งการสันนิษฐานเช่นนี้เท่ากับเป็นการเปลี่ยนภาระการพิสูจน์ซึ่งเดิมเคยตกอยู่กับ โจทก์ให้มาตกอยู่กับจำเลยแทน ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะต้องพิสูจน์หักล้างให้เข้าข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนดให้ได้ ตนจึงจะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานดังกล่าวหลักทั้ง 2 ประการนี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานในการร่าง มาตรา 96 อันสะท้อนให้เห็นได้จากถ้อยคำใน มาตรา 96 อนึ่ง หากนำมาตรา 96 ดังกล่าวมาแยกองค์ประกอบก็จะได้สาระดังต่อไปนี้³⁶

1) คำจำกัดความของคำว่า “มลพิษ”

มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “มลพิษ” ไว้ดังนี้ “มลพิษ หมายความว่า ของเสีย วัตถุอันตราย และมลสารอื่นๆ รวมทั้งกากตะกอน หรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้น ที่ถูกปล่อยจากแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือภาวะที่เป็นพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ และให้หมายความรวมถึงรังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน หรือเหตุรำคาญอื่นๆ ที่เกิดหรือถูกปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษด้วย”

2) ผู้เสียหาย ผู้ที่เป็นผู้เสียหายตามมาตรา นี้ ได้แก่

(1) ผู้ที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย อันเป็นผลมาจากการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษ

(2) ผู้ที่ทรัพย์สินของตนได้รับความเสียหายอันเป็นผลมาจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ

(3) รัฐเป็นผู้เสียหายเนื่องจากทรัพย์สินของรัฐได้รับความเสียหายอันเป็นผลมาจากการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษ

³⁶ โภคิน พลกุล. (2544). “สาระสำคัญของกฎหมายว่าด้วยศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง”. *วารสารวิชาการศาลปกครอง*, ปีที่ 1 เล่มที่ 1. หน้า 63-136.

3) ผู้ที่ต้องรับผิดชอบ

(1) เจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิด หรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหล หรือแพร่กระจายมลพิษนั้น เช่น โรงงานที่ปล่อยน้ำเสียออกมาสู่แม่น้ำลำคลอง เจ้าของโรงงานก็ต้องรับผิดชอบตามมาตรานี้ หรือ

(2) ผู้ที่ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหล หรือแพร่กระจายมลพิษนั้น เช่น ผู้เช่า ผู้ควบคุมดูแล หรือผู้ประกอบการซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าของโรงงานนั้น หากเป็นกรณีที่โรงงานนั้น ปล่อยน้ำเสียออกมาสู่แม่น้ำลำคลองในขณะที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลดังกล่าวข้างต้นเช่นนี้บุคคลนั้นก็ต้องรับผิดชอบตามมาตรานี้

4) ในส่วนของความรับผิดชอบของผู้ก่อให้เกิดมลพิษ

(1) รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย และ

(2) รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องเสียไปในการขจัดมลพิษนั้น ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนนี้ถือเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้คืนดีดั้งเดิม

5) ข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้ก่อให้เกิดมลพิษ

หากผู้ก่อให้เกิดมลพิษพิสูจน์ได้ว่ามลพิษดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการกระทำของตนแต่เกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัย หรือการสงคราม หรือ

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ หรือ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของ

(3.1) ผู้ที่ได้รับอันตรายหรือได้รับความเสียหายนั่นเอง

(3.2) บุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นหากพิสูจน์ได้เช่นนี้ผู้นั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้นในการปรับใช้มาตรานี้ จะเห็นได้ว่าหากมีกรณีที่เกิดความเสียหายเนื่องจากแหล่งมลพิษใด ผู้ที่ได้รับความเสียหายจึงมีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าผู้ใดน่าจะเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ และตนได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษดังกล่าวเท่านั้น แต่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าผู้นั้นจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการก่อให้เกิดมลพิษหรือไม่ เนื่องจากกฎหมายสันนิษฐานไว้แล้วว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษนั้นเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษและจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบใช้เยียวยาในความเสียหายทั้งหมดที่เกิดขึ้น³⁷

หลักความรับผิดของรัฐ กฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นกฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎหมายอื่นๆ หลากหลายสาขาด้วยกัน โดยมีการนำหลักกฎหมายลักษณะและสาขาต่างๆ มาใช้ตามแต่กรณี เช่น

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

หลักกฎหมายเอกชนเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่งในเรื่องละเมิดและเหตุเดือดร้อนรำคาญตามหลักกฎหมายแพ่งว่าด้วยทรัพย์สิน และหลักกฎหมายอาญาในเรื่องการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญา การดำเนินคดี และการรับโทษอาญา นอกจากนี้ กฎหมายสิ่งแวดล้อมยังเกี่ยวข้องกับหลักกฎหมายมหาชน เช่น หลักกฎหมายว่าด้วยสาธารณสุขสมบัติและทรัพย์สินของแผ่นดินกฎหมายเกี่ยวกับการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การภาษีอากร การควบคุมการผูกขาดตัดตอนและการดำเนินกิจการด้านอุตสาหกรรม ซึ่งหลักกฎหมายมหาชนนั้น รัฐจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ และในการดำเนินกิจกรรมของฝ่ายปกครองอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลภายนอกที่เป็นเอกชนอื่นได้ และความเสียหายเหล่านี้จะต้องได้รับการเยียวยา ดังนั้น ความรับผิดชอบของรัฐจึงเกิดขึ้น โดยรัฐจะต้องเข้ามาเป็นคู่กรณีในคดีพิพาทดังกล่าว และหากข้อพิพาทเห็นได้ว่าเป็นความผิดของรัฐ รัฐจะพิจารณากำหนด ค่าสินไหมทดแทนเพื่อเป็นค่าชดเชยและหลักเกณฑ์ในการไต่ถามเกี่ยว ประณีประนอมข้อพิพาทให้แก่ ผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย โดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาของศาล หากผู้เสียหายไม่พอใจในผล การพิจารณาจึงนำคดีพิพาทฟ้องต่อศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองตาม อำนาจศาลต่อไป เมื่อศาล ได้มี คำพิพากษาเป็นที่สุดให้รัฐเป็นผู้รับผิดชอบ จึงนำหลักกฎหมายในเรื่อง ความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่มาบังคับใช้ ซึ่งหลักความรับผิดชอบของรัฐจะช่วยควบคุม หน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ใช้อำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดสำหรับ แนวความคิดเรื่องหลักความรับผิดชอบของรัฐหรือฝ่ายปกครองของประเทศฝรั่งเศส เดิมแนวความคิด เรื่องความรับผิดชอบของฝ่ายปกครองมีหลักสำคัญ คือ ความไม่ต้องรับผิดชอบของรัฐ (ผู้ใช้อำนาจมหาชน) ซึ่งหมายความว่า รัฐไม่ต้องรับผิดใดๆ ต่อความเสียหายที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้น เว้นแต่จะมีกฎหมาย บัญญัติไว้ชัดเจน

2.6.4 ภาระการพิสูจน์ของผู้ก่อมลพิษ

โดยหลัก กระบวนการพิจารณาในศาลสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปโดยง่าย รวดเร็ว ประหยัด คู่ความอาจไม่ต้องมีทนายความ และศาลก็อาจจะไม่ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดเหมือนคดี ประเภทอื่นๆ เพราะคดีสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องประโยชน์สาธารณะเป็นส่วนใหญ่

สำหรับประเด็นในกฎหมายเรื่องพยานหลักฐานนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับคดี สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพราะหากกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานไม่มีความยืดหยุ่น เพียงพอ การดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในคดีก็จะเป็นไปได้ยาก บทบัญญัติว่าพยานหลักฐาน (Rule of Evidence) ที่จะค้นหาพยานหลักฐานอย่างไร จะรับฟังพยานหลักฐานต่างๆ ได้เพียงใด รวมถึงเรื่องภาระการพิสูจน์ในคดี จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมาก สำหรับคดีเกี่ยวกับที่ดินและ ป่าไม้ นั้น ในต่างประเทศ เช่น ประเทศแคนาดา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศมาเลเซีย ที่มีชุมชน พื้นเมืองดั้งเดิม ได้มีการพัฒนาหลักการพิสูจน์สิทธิในที่ดินดั้งเดิมของส่วนกลาง (Communal Land)

ไว้ด้วย เช่น กระบวนการรับฟังจากปากคำประวัติศาสตร์ (Oral History) ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างให้กับวิธีพิจารณาคดีป่าไม้และที่ดินของไทยด้วย นอกจากนี้ ระบบผู้เชี่ยวชาญและผู้ชำนาญการพิเศษ ระบบที่ปริกษาศาสตร์ด้านเทคนิค รวมทั้งพยานผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนากันอย่างจริงจังต่อไป โดยหลักการแล้ว พยานผู้เชี่ยวชาญ มีหน้าที่ช่วยเหลือศาลในเนื้อหาความชำนาญที่ตนเองเกี่ยวข้อง โดยไม่ลำเอียง (Impartially) เพราะพยานผู้เชี่ยวชาญมิใช่ผู้ต่อสู้คดีแทนพยานฝ่ายที่อ้างตน แต่ในความเป็นจริง พยานผู้เชี่ยวชาญมักเข้าข้างคู่ความฝ่ายของตนมากกว่าเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องปรับเปรียบเกี่ยวกับวิธีการหาพยานหลักฐานในคดีสิ่งแวดล้อมอีกเรื่องหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้พิพากษา จากการที่เน้นระบบการต่อสู้กันโดยคู่ความ (Adversarial System) ก็สมควรจะเพิ่มบทบาทเป็นลักษณะระบบการค้นหาคความจริง (Inquisitorial System) มากขึ้น หรือเป็นลักษณะผสมผสาน (Mixture of Adversarial and Inquisitorial) ดังนั้น สิ่งที่น่าจะถือเป็นแบบอย่างที่ดีในวิธีปฏิบัติของศาลสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ เช่น การที่ผู้พิพากษามักออกเดินเผชิญสืบไปยังพื้นที่พิพาทที่มีปัญหาขัดแย้งด้วยตนเอง และอาจมีการรับฟังพยานจากในพื้นที่โดยตรง ก็เป็นเรื่องที่น่าจะนำมาปรับใช้มากขึ้น เพราะเรื่องนี้ยังเกิดขึ้นน้อยมากในส่วนของศาลไทย

2.6.5 หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย (Polluter Pays Principle) ค่าใช้จ่ายเชิง ลงโทษ

แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเริ่มจากมุมมองที่ว่า “มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะได้อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี”³⁶ และยังมีจุดยืนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ต้องการให้ผู้คนในสังคมปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีการดำรงชีวิต และวิธีการผลิตเพื่อนำไปสู่การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือทำลายน้อยที่สุด อันจะทำให้กระบวนการบริโภคและกระบวนการผลิตสามารถดำรงอยู่และเอื้อประโยชน์ให้ทั้งประชาชนในรุ่นนี้และประชาชนในรุ่นต่อไป แนวความคิดเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย (Polluter Pays Principle) นี้ เป็นแนวความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่า ปัจจุบันผู้ประกอบการผลิตสินค้าหรือให้บริการได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสินค้าสาธารณะ (Public Goods) โดยไม่ได้จ่ายค่าตอบแทนทำให้สินค้านั้นมีราคาต่ำกว่าที่เป็นจริงและผลจากการที่ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนนี้เอง ทำให้ไม่มีการรักษาคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม นอกจากการตกดวงผลประโยชน์ตามความสามารถของตน ซึ่งนอกจากเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่เหมาะสมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ไม่สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว ยังเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดอีกด้วย ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดีแต่ประการใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ

³⁶ ลัดดา เกียรติกิจของจร. อ้างแล้ว. หน้า 152.

ในลักษณะของการบำบัดมลพิษโดยถือเสมือนหนึ่งว่าธรรมชาติเป็นเครื่องบำบัดน้ำเสียขนาดใหญ่ที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดเป็นการประหยัดมากที่สุดที่ปล่อยให้ธรรมชาติบำบัดของเสียเกินขีดจำกัดของธรรมชาติ และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้วผู้รับภาระค่าใช้จ่ายในการบำบัดของเสียก็คือสังคมนั่นเอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกระตุ้นให้ผู้ปล่อยของเสียดังกล่าวเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตน โดยการกำหนดค่าธรรมเนียมที่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษ (ผู้ปล่อยของเสีย) ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการบำบัดมลพิษ หรือเพื่อการอื่นๆ หลักการ “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย” หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า PPP นี้ เริ่มต้นใช้กันในช่วง คริสตศักราชที่ 1970 ในการประชุมของสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ซึ่งมีสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในยุโรป โดยที่ประชุมได้ชี้แนะให้ประเทศสมาชิกใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ซึ่งมีหลักการสำคัญก็คือ ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบต่อรับผิดชอบจ่ายค่าเสียหายที่ครอบคลุมถึงภาระค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมตลอดจนทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมด้วย³⁹

ในส่วนของความหมายของผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ⁴⁰ เช่น “การที่ผู้ก่อมลพิษจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมมลพิษซึ่งเกิดจากการจัดสรรค่าใช้จ่ายตามอัตราส่วนของการใช้ทรัพยากรซึ่งจัดและหลีกเลี่ยงจากการทำลายการค้าระหว่างประเทศและการลงทุน โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวจะกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐเพื่อเป็นหลักประกันว่าสิ่งแวดล้อมอยู่ในสถานภาพที่ยอมรับได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะกระทบถึงราคาสินค้าและบริการซึ่งก่อให้เกิดมลพิษในการผลิต และ/หรือการบริโภคและวิธีการเหล่านี้จะไม่ได้รับการสนับสนุน เพราะจะทำให้เกิดการส่งผลร้ายต่อการค้าระหว่างประเทศและการลงทุน” “ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับมลพิษสิ่งแวดล้อม (ค่าใช้จ่ายทางตรง) ซึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายในการหลีกเลี่ยง (Avoiding) ค่ากำจัด (Eliminating) และค่าปรับ (Compensating) แม้ว่ามลพิษนั้นจะยังไม่เกิดจากผู้ก่อมลพิษ (ค่าใช้จ่ายทางอ้อม) โดยรวมถึงค่าใช้จ่ายในปัจจุบัน อนาคต และกำไรที่สูญหายไป และแม้จะไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ก็ตาม” จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่ามาจากแนวความคิดเริ่มต้นของ OECD ทั้งสิ้น โดยได้กำหนดให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันและปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสถานะที่สมดุล ซึ่งรัฐจะเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และในขณะเดียวกันก็จะเป็นผู้กำหนดอัตราส่วนแห่งค่าใช้จ่ายในการกำหนดค่าใช้จ่าย ซึ่งผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับภาระด้วยคำว่า “ผู้ก่อมลพิษ” นั้น มิได้มีความหมายจำกัดขอบเขตอยู่แต่เพียงเฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการก่อมลพิษทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นการผลิต การให้บริการ หรือ

³⁹ ถัดจาก เกียรติกิจของจร. อ้างแล้ว. หน้า 152.

⁴⁰ ถัดจาก เกียรติกิจของจร. อ้างแล้ว. หน้า 153.

แม้กระทั่งการบริโภคที่เกิดขึ้นและก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมก็ตามแต่อย่างไรก็ตาม การใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ในแนวความคิดเดิมของ OECD จำกัดอยู่แต่เฉพาะกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนเท่านั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะเหตุแห่งการนำวิทยาการต่างๆ มาใช้อย่างรวดเร็วเพื่อก่อให้เกิดความเจริญในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งในบางครั้งวิทยาการเหล่านี้มิได้มีการวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมทั่วไป ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง แต่ในขณะเดียวกันหากไม่มีการนำวิทยาการใหม่ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ก็จะไม่สามารถนำทรัพยากร โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในเรื่องมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งประสบปัญหาความด้อยโอกาสในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขอนามัย การศึกษา มาตรฐานในการครองชีพ ซึ่งเท่ากับไม่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีเหตุผล อันเป็นข้อจำกัดระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้น

ดังนั้น การปรับหลัก “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย” ในร่างเดิม OECD จึงได้ระบุแต่เพียงกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนเท่านั้น มิได้ครอบคลุมไปถึงทุกกรณี นอกจากนี้ ที่ประชุมดังกล่าวยังมีผลสรุปออกมาว่าให้ประเทศสมาชิกนำเอาหลักการ PPP ดังกล่าว ทุกประเทศรวมทั้งไทยต่างก็เห็นพ้องด้วย โดยประเทศไทยได้นำเอาหลักการมาเขียนไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-พ.ศ. 2539) ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับดังกล่าวได้ระบุว่า จะพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นปรับปรุงกลไกการพัฒนาและบริหารจัดการมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ กากของเสีย และสารอันตรายให้มีประสิทธิภาพ ตามหลักการผู้ก่อปัญหามลพิษจะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษ นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอาไว้ว่าเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การลดมลพิษทางน้ำ ระดับเสียง สารตะกั่ว ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ปริมาณก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เป็นต้น หลักการ PPP นี้ถือว่าผู้ใดก่อให้เกิดมลพิษผู้นั้นต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเหตุที่กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต้องรับผิดชอบ เนื่องจากเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขเยียวยาได้ดีที่สุดเพราะผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีความรู้และความเข้าใจในขั้นตอนต่าง ๆ ของการประกอบการ อีกทั้งเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนทุกคนร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมเอาไว้เพื่อเป็นสมบัติของประชาชนในรุ่นต่อไป ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ตามหลัก Polluter Pays Principle ผู้ก่อมลพิษจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายสำหรับความเสียหายนั้น ซึ่งตามหลักสากลแล้วค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย แบ่งออกเป็น 2 กรณี ดังนี้⁴¹

⁴¹ ลัดดา เกียรติกิจขจร. อ้างแล้ว. หน้า 156.

- 1) สำหรับความเสียหายที่ผู้เสียหายได้เรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษทำการชดเชย และ
- 2) สำหรับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสียไป

หากนำหลักการเรื่องนี้มาเทียบเคียงกับบทบัญญัติในมาตรา 96 แห่ง พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้วจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติรองรับหลักการดังกล่าวไว้ โดยได้กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายต่อ (1) ผู้เสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น มาตรา 96 วรรคหนึ่ง (2) รัฐสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่รัฐต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้น (มาตรา 96 วรรคสอง) นอกจากหลักการ PPP จะนำมาใช้ในการกำหนดให้ผู้ก่อมลพิษจะต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายดังกล่าวแล้ว หลักการ PPP ยังถูกนำมาใช้ในการป้องกันและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมอีกด้วย โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดถึง

1) ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและบำบัดมลพิษให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด (มาตรา 68 และมาตรา 70)

2) ในกรณีที่มีระบบบำบัดมลพิษรวม คือ ค่าบริการที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะต้องเสีย (มาตรา 71 และมาตรา 72)

3) ในกรณีที่มีระบบบำบัดมลพิษของตนเองแล้วไม่ทำการบำบัดมลพิษตามที่กฎหมายกำหนด มีหน้าที่ตามกฎหมายต้องเสียค่าปรับในอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 91 ส่วนผู้ใช้บริการระบบบำบัดมลพิษรวม หากไม่ยอมชำระค่าบริการหรือฝ่าฝืนไม่จัดส่งของเสียไปบำบัดตามที่กฎหมายกำหนด ก็มีความรับผิดชอบตามกฎหมายที่จะต้องเสียค่าปรับตามมาตรา 90 หรือมีโทษทางอาญาตามมาตรา 104 แล้วแต่กรณี